

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ

— dział prawa cywilnego obejmujący zespół norm regulujących formy wymiany dóbr i usług między różnymi podmiotami prawnymi w zakresie obrotu profesjonalnego i nieprofesjonalnego.

Prawa podmiotowe wynikające ze stosunków zobowiązaniowych mają charakter **względny**.

Zasada swobody umów — oznacza swobodę zawarcia lub niezawarcia umowy przez strony oraz możliwość swobodnego doboru kontrahenta, uzależnienie formy umowy od woli stron oraz w dużym stopniu nieograniczony wpływ stron na kształtowanie treści umowy w ramach przepisów prawnych i zasad współzycia społecznego.

ZOBOWIĄZANIA. WIERZYTELNOŚĆ I DŁUG

Zobowiązanie — stosunek prawny, w którym jedna strona (wierzyciel) może żądać od drugiej (dłużnika) świadczenia, a ta ostatnia powinna świadczenie spełnić. [art. 353 § 1 kc]

Wierzytelność — zobowiązanie ze stanowiska wierzyciela (prawo podmiotowe przysługujące wierzycielowi).

Dług — zobowiązanie ze stanowiska dłużnika (obowiązek ciążyący na dłużniku).

Czasami zobowiązanie nazywane bywa obligacją, a stosunek zobowiązaniowy — stosunkiem obligacyjnym (nie należy tego mylić z pojęciem OBLIGACJA — rodzaj papieru wartościowego)

Zobowiązania społeczne typu moralnego czy obyczajowego (np. rewizyta, rewanż prezentem itp.) nie są zobowiązaniami typu prawnego

Świadczenie — zachowanie się dłużnika zgodne z treścią zobowiązania; polega na zadośćuczynieniu (ale temu godnemu ochrony) interesowi wierzyciela.

— może mieć charakter **czynny** (działanie) lub **bierny** (powstrzymanie się od działania, zaniechanie)

— świadczenie to inaczej **przedmiot zobowiązania**

należy od tego odróżnić **przedmiot świadczenia**, czyli przedmiot, dobro, do którego może się owo świadczenie odnosić: jakieś dobro materialne (rzecz) lub niematerialne (np. dzieło literackie); nie zawsze istnieje przedmiot świadczenia — brak go choćby w zobowiązaniu do nauczania kogoś jakiegoś języka obcego

Najprostszy schemat stosunku zobowiązaniowego:

Wierzyciel (W) ————— Dłużnik (D)

W i D to strony tego stosunku.

Uwaga! strona może składać się z kilku osób, np. gdy kilku znajomych składa się na zakup nieruchomości — stanowią oni wspólnie stronę kupującą (tzw. zobowiązania solidarne).

Cele stosunku zobowiązaniowego:

— ekonomiczne, np. wymiana dóbr i usług, wyrównanie uszczerbku majątkowego

— pozaekonomiczne np. realizacja ambicji czy talentów osobistych (np. przy zobowiązaniu się do namalowania czyjegoś portretu), uczuć wdzięczności, chęć dokonania dobrodziejstwa (np. przy darowiźnie).

Uwaga! — świadczenie alimentacyjne nie jest zobowiązaniem, ale stosunkiem prawa rodzinnego podobnym do zobowiązania. Celem jest tu nade wszystko zaspokojenie uprawnień i wypełnienie obowiązków rodzinnych, wypływających ze stosunku małżeństwa czy więzów krwi, nie zaś z kontraktu (umowy), deliktu (czynu niedozwolonego), bezpodstawnego wzbogacenia czy czynności prawnej jednostronnej jak przyrzeczenie publiczne czy wystawienie weksla.

Zasada pacta sunt servanda (umów należy dotrzymywać) jest naczelną zasadą prawa zobowiązań. Według niej strony muszą wypełniać postanowienia każdej umowy będącej w mocy w dobrej wierze. Oczywiście jeśli chcą, mogą ją też rozwiązać za porozumieniem.

Zasada ta doznaje pewnych ograniczeń.

Art. 357¹ kc — tzw. klauzula rebus sic stantibus — mówi, że w razie nadzwyczajnej zmiany stosunków umowa może zostać zmieniona przez sąd na wniosek jednej ze stron. Zmiana ta może dotyczyć:

- 1) odmiennego niż w umowie wykonania zobowiązania, np.:
  - odroczenie terminu spełnienia,
  - rozłożenie spełnienia świadczenia na raty (o ile to możliwe),
  - oznaczenie innego miejsca spełnienia świadczenia;
- 2) odmiennego oznaczenia wysokości świadczenia;
- 3) orzeczenia o rozwiązaniu umowy.

Konsekwencją zasady dotrzymywania umów jest przyjęcie zasady **nominalizmu** (art. 358¹ § 1 kc) spełniania świadczeń pieniężnych, tzn. spełnianie ich w wysokości oznaczonej. Może się jednakże zdarzyć, że w trakcie trwania umowy siła nabywca pieniądza ulegnie istotnej zmianie; wówczas możliwe jest zastosowanie zasady zwanej **waloryzmem**, czyli orzeczenie przez sąd o zmianie wysokości lub sposobu spełnienia świadczenia (art. 358¹ § 3 kc).

Prawo stwarza możliwość pewniejszego zabezpieczenia się przed skutkami zmiany siły nabywcy pieniądza — można bowiem zastrzec w umowie inny niż pieniądze miernik wartości, np. kilogramy mąki. [art. 358¹ § 2 kc]

Zobowiązania solidarne

— zachodzi, gdy przynajmniej po jednej ze stron stosunku zachodzi wielość osób.

Może tak się wynikać z ustawy (np. gdy kilka osób pobije A, są oni względem A solidarnie zobowiązani do naprawienia szkody) albo z czynności prawnej (np. kilka osób pożycza od B określoną kwotę na wspólny cel) — art. 369 kc.

1. Wielość osób po stronie dłużnika — solidarność bierna.

kwestię precyzuje art. 366 kc

2. Wielość osób po stronie wierzyciela — solidarność czynna.

kwestię precyzuje art. 367 kc

Jeżeli zobowiązanie jest solidarne wierzyciel może żądać całości lub części świadczenia wg swego uznania od każdego z dłużników, od wszystkich lub od kilku z nich.

Jeżeli zobowiązanie jest solidarne dłużnik może spełnić całe świadczenie wg swego uznania do rąk któregokolwiek z wierzycieli.

Kiedy wierzyciel zostanie zaspokojony w całości przez jednego ze współdłużników solidarnych, jego wierzytelność wygasa, ale ów dłużnik może dochodzić w drodze tzw. roszczenia regresowego od pozostałych współdłużników ich części długu. [art. 376 kc]

Gdy dłużnik zaspokoi w całości jednego ze współwierzycieli solidarnych, jego dług wygasa, ale pozostali wierzyciele mogą w drodze roszczenia regresowego żądać podziału osiągniętej korzyści. [art. 378 kc]

Odpowiedzialność

Zasadą w prawie cywilnym jest osobista nieograniczona odpowiedzialność dłużnika — tzn. możliwość dochodzenia długu z całości majątku dłużnika.

Od tej reguły istnieją wyjątki:

1) osobista ograniczona odpowiedzialność dłużnika

a) do pewnej wyodrębnionej masy majątkowej dłużnika (np. art. 1030 kc, 31 i n. kodeksu rodzinnego i opiekuńczego)

b) całym majątkiem, ale do pewnej oznaczonej wysokości (np. art. 526 kc)

2) rzeczowa — gwarancję zaspokojenia daje nie majątek dłużnika, lecz oznaczona rzecz, na której zabezpieczono wierzytelność (ma to miejsce w przypadku zastawu i hipoteki).

POWSTAWANIE ZOBOWIĄZAŃ

Zdarzenia prawne, których skutkiem jest powstanie stosunku zobowiązaniowego między określonymi podmiotami nazywamy **źródłami zobowiązań**.

Można wyliczyć następujące źródła zobowiązań:

- 1) akt administracyjny
- 2) czynność prawna
- 3) szkoda z czynu niedozwolonego
- 4) bezpodstawne wzbogacenie
- 5) nienależne świadczenie
- 6) prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia (negotiorum gestio)
- 7) inne fakty, z którymi prawo wiąże skutek zobowiązaniowy

Ad 1. Akt administracyjny był dość istotnym źródłem zobowiązań w warunkach gospodarki nakazowo-rozdzielczej w dobie PRL-u. Obecnie, w ramach gospodarki rynkowej, jego znaczenie jest niewielkie. Zaznacza się jednak obecnością przy okazji wywłaszczeń nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa — dotykamy tu już zagadnień dotyczących odpowiedzialności cywilnej.

Ad 2. Czynności cywilnoprawne odgrywają olbrzymie znaczenie. Dokonujemy ich właściwie codziennie — np. kupując w sklepie artykuły spożywcze czy w kiosku prasę; pożyczamy niekiedy pieniądze, użyczamy sobie różnych przedmiotów.

Czynności cywilnoprawne dzielą się na:

- 1) jednostronne, takie jak:
  - a) przyrzeczenie publiczne (tytuł XXXVI księgi III kc)
  - b) przekaz
  - c) wystawienie czeku
  - d) wystawienie weksła
- 2) wielostronne (w zasadzie, nie licząc umów spółki cywilnej, dwustronne) czyli umowy (kontrakty)

Umowa — zgodne oświadczenie woli stron zmierzające do wywołania skutków prawnych o charakterze obligacyjnym.

Umowy możemy przede wszystkim podzielić na:

- 1) **konsensualne i realne**
- 2) **rozporządzające i zobowiązujące**
  - w ramach umów zobowiązujących wyróżnia się **jednostronnie i wielostronnie** (w zasadzie **dwustronnie**) **zobowiązujące**
  - szczególnym typem umowy dwustronnie zobowiązującej jest **umowa wzajemna**; zachodzi wtedy, gdy umówione świadczenia mają charakter równoważny w swej wartości (mówi się, że są ekwiwalentne)
- 3) **przysparzające i nieprzysparzające**
- 4) **odpłatne i nieodpłatne**

Umowy mogą mieć charakter właściwy i określać konkretne zobowiązania stron, ale mogą mieć także charakter zaledwie wstępny i stanowić o późniejszej możliwości określenia warunków umowy właściwej. Czasami umowa o charakterze wstępnym może być źródłem zobowiązania zasadniczego.

Umowa przedwstępna — powinna określać istotne postanowienia umowy przyrzeczonej oraz termin, w ciągu którego ma być ona zawarta. (art. 389—390 kc)

Jeżeli strona zobowiązana do zawarcia umowy przyrzeczonej uchyli się od jej zawarcia, druga strona może żądać naprawienia szkody, którą poniosła przez to, że liczyła na zawarcie umowy przyrzeczonej. Jednakże gdy umowa przedwstępna czyni zadość wymaganiom, od których zależy ważność umowy przyrzeczonej, w szczególności wymaganiom co do formy, strona uprawniona może dochodzić zawarcia umowy przyrzeczonej.

Zawieranie umowy może być poprzedzone szeregiem czynności wstępnych. Są to tzw. **rokowania** (art. 71—72 kc). Rokowaniami są działania stron mające na celu ułożenie ostatecznej treści umowy.

Oferta — oświadczenie woli będące skierowaną do drugiej strony propozycją zawarcia określonej umowy i zawierające istotne postanowienia proponowanej umowy oraz termin, w którym składający ofertę będzie oczekiwać odpowiedzi. Składający ofertę jest nią związany aż do upływu oznaczonego terminu (art. 66 § 1 kc). W razie wątpliwości umowę poczytuje się za zawartą w chwili otrzymania przez składającego ofertę oświadczenia o jej przyjęciu. W szczególności, sprzedawca nie może odmówić wydania konsumentowi oferowanego do sprzedaży towaru po złożeniu przez konsumenta oświadczenia o przyjęciu oferty.

Umowa zostaje zawarta, jeśli adresat oferty złoży oświadczenie, iż akceptuje ją w całości. Wszelkie zmiany traktowane są jako nowa oferta (art. 68 kc). Wystawienie rzeczy w miejscu sprzedaży na widok publiczny z oznaczeniem ceny (art. 543 kc) uważa się za ofertę sprzedaży, podczas gdy materiały reklamowe traktuje się z zasady jako zaproszenie do negocjacji a nie ofertę.

→ art. 66—70, 70²—70³, 71 kc

Przetarg — publiczna sprzedaż organizowana w celu uzyskania najkorzystniejszych warunków, w szczególności najwyższej ceny (przy licytacji).

Przetarg przeprowadza się w formie:

- przetargu ustnego nieograniczonego,
- przetargu ustnego ograniczonego,
- przetargu pisemnego nieograniczonego,
- przetargu pisemnego ograniczonego.

Przetarg ustny ma na celu uzyskanie najwyższej ceny. Przetarg pisemny ma na celu wybór najkorzystniejszej oferty.

Przetarg nieograniczony polega na tym, że oferty mogą składać wszyscy zainteresowani, natomiast przetarg ograniczony na tym, że zamawiający zaprasza do udziału w przetargu określone podmioty.

→ podstawowe regulacje to art. 70¹, 70⁴ kc

Zadatek — pojęcie niekiedy różnie rozumiane; w szerokim znaczeniu jest każda suma pieniężna lub rzecz, którą jedna ze stron daje drugiej przy zawarciu umowy. Może być postrzegany jako:

- 1) **znak** samego zawarcia umowy
- 2) **zaliczka** na poczet świadczenia (czyli kwota przypadająca na rachunek przyszłych należności wierzyciela)
- 3) **zadatek** we właściwym znaczeniu tego słowa jako instytucja prawna uregulowana w art. 394 kc — stanowi on zabezpieczenie wykonania świadczenia
  - w razie niewykonania umowy przez jedną ze stron druga strona może bez wyznaczenia terminu dodatkowego od umowy odstąpić i otrzymany zadatek zachować, a jeżeli sama go dała, może żądać sumy dwukrotnie wyższej;
  - w razie wykonania umowy zadatek ulega zaliczeniu na poczet świadczenia strony, która go dała (czyli staje się zaliczką), natomiast jeżeli zaliczenie nie jest możliwe, zadatek ulega zwrotowi;
  - w razie rozwiązania umowy zadatek powinien być zwrócony, a obowiązek zapłaty sumy dwukrotnie wyższej odpada; tak samo dzieje się, gdy niewykonanie umowy nastąpiło wskutek okoliczności, za które żadna ze stron nie ponosi odpowiedzialności albo za które ponoszą odpowiedzialność obie strony

Ad 3. Czyn niedozwolony to fakt wyrządzenia szkody poza istniejącym dotychczas stosunkiem zobowiązaniowym, np.

- kradzież
- zniszczenie mienia w drodze wypadku samochodowego
- szkoda na skutek pogryzienia przez psa
- znieważenie lub zniesławienie
- szkoda spowodowana błędną decyzją czy wadliwym wyrokiem sądowym

W przypadku czynu niedozwolonego powstaje uszczerbek w mieniu lub na osobie.

Jeśli uszczerbek ten dotyczy mienia, stanowi on szkodę.

Jeśli uszczerbek dotyczy kwestii niematerialnych (np. gorszego dobrostanu życiowego na skutek jakiegoś wypadku, zniesławienia, odczucia wstydu), stanowi on krzywdę.

szkoda składa się co do zasady z dwu elementów:

szkoda	=	damnum emergens	+	lucrum cessans
		szkoda rzeczywista, która polega na pomniejszeniu aktywów lub powiększeniu zobowiązań		utracony zysk, który oznacza udaremnienie nabycia korzyści, jakiej poszkodowany mógł się spodziewać

Rekompensatą szkody będzie w wymiarze finansowym **odszkodowanie**.

Rekompensatą krzywdy będzie w wymiarze finansowym **zadośćuczynienie**.

Ad 4. Bezpodstawne wzbogacenie to fakt uzyskania kosztem innej osoby jakiejś korzyści majątkowej bez należytego usprawiedliwienia prawnego (405 n. kc), np.

- budowa na cudzym gruncie,
- budowa na własnym gruncie z cudzych materiałów,
- zasiewy zbożem stanowiącym cudzą własność,
- spełnienie świadczenia, do którego nie było się zobowiązany,
- zapłata przez dłużnika długu na rzecz dawnego wierzyciela już po dokonanych przelewach wierzytelności

Ad 5. Nienależne świadczenie to szczególny przykład bezpodstawnego wzbogacenia.

Świadczenie jest nienależne, jeżeli ten, kto je spełnił, nie był w ogóle zobowiązany lub nie był zobowiązany względem osoby, której świadczył, albo jeżeli podstawa świadczenia odpadła lub zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty, albo jeżeli czynność prawna zobowiązująca do świadczenia była nieważna i nie stała się ważna po spełnieniu świadczenia. Ostatnie dwa przykłady z powyższego punktu to właśnie nienależne świadczenie.

Ad 6. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia może polegać na podejmowaniu działań prawnych na rzecz oznaczonej osoby bez podstawy prawnej (umowy, ustawy, orzeczenia sądowego).

Przykładem może być sytuacja, gdy skończyła się kadencja zarządu osoby prawnej (np. spółka, fundacja), ale nie został ustanowiony nowy zarząd. Może to też polegać na prowadzeniu naszych spraw przez sąsiada, gdy znaleźliśmy się nagle w szpitalu.

WYKONANIE ZOBOWIĄZANIA

Wykonanie zobowiązania następuje przez spełnienie świadczenia, tj. uczynienie zadość godnemu ochronie interesowi wierzyciela.

Wg art. 354 kc należy przy tym respektować treść zobowiązania, jego cel społeczno-gospodarczy, zasady współżycia społecznego, a także czynić zadość istniejącym zwyczajom — winien tak postępować dłużnik, ale też wierzyciel.

Podmioty i przedmiot wykonania zobowiązania

Według art. 356 kc zobowiązanie może być wykonane przez dłużnika albo osoby trzecie. Wierzyciel może żądać osobistego świadczenia dłużnika tylko wtedy, gdy to wynika z treści czynności prawnej, z ustawy albo z właściwości świadczenia

Odbiór świadczenia dokonany może być albo przez wierzyciela, albo osoby przezeń upoważnione (upoważnione także post factum — art. 452 kc).

Prawidłowe wykonanie to spełnienie świadczenia w całości. Jednakże wierzyciel nie może odmówić przyjęcia spełnienia częściowego, chyba że przyjęcie takiego świadczenia narusza jego uzasadniony interes (art. 450 kc in fine). Czasami spełnianie świadczenia częściowe jest wręcz uzasadnione – zwłaszcza przy umowie sprzedaży na raty czy umowie dostawy.

Gdy dłużnik ma względem wierzyciela wiele długów tego samego rodzaju, może przy spełnieniu świadczenia wskazać, który dług chce zaspokoić (art. 451 kc). Jest to o tyle istotne, że przecież od długów wymagalnych mogą być naliczane odsetki, a to oznacza, że w interesie dłużnika może być spłacenie najpierw długów niedawnych, jeśli są wyższe niż długi stare.

Miejsce i termin wykonania zobowiązania

Wedle art. 454 kc dług pieniężny ma charakter oddawczy, zaś inne są odbiorcze.

Jeśli miejsce spełnienia świadczenia nie jest oznaczone ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione w miejscu, gdzie w chwili powstania zobowiązania dłużnik miał zamieszkanie lub siedzibę. Natomiast świadczenie pieniężne powinno być spełnione w miejscu zamieszkania lub w siedzibie wierzyciela w chwili spełnienia świadczenia.

Termin powinien być oznaczony ścisłą datą lub przez inne określenie konkretnego dnia spełnienia świadczenia. Z chwilą nadejścia tego dnia roszczenie o spełnienie świadczenia staje się wymagalne.

Gdy oznaczenia terminu brak – świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania (art. 455 kc).

Ius retentionis (prawo zatrzymania)

W określonych przypadkach dłużnik może odmówić wykonania świadczenia do czasu, gdy wierzyciel nie zaspokoi lub przynajmniej nie zabezpieczy wykonania roszczenia, które ma dłużnik wobec wierzyciela na podst. innego tytułu prawnego.

artykuły: 461 kc, 496 kc, 671 kc

Art. 461. § 1. Zobowiązany do wydania cudzej rzeczy może ją zatrzymać aż do chwili zaspokojenia lub zabezpieczenia przysługujących mu roszczeń o zwrot nakładów na rzecz oraz roszczeń o naprawienie szkody przez rzecz wyrządzoną.

Dowody wykonania zobowiązań

Dłużnik, spełniając świadczenie, może żądać od wierzyciela pokwitowania. Jeżeli wierzyciel odmawia pokwitowania, dłużnik może powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia albo złożyć przedmiot świadczenia do depozytu sądowego.

Świadczenie do rąk osoby, która okazuje pokwitowanie wystawione przez wierzyciela, zwalnia dłużnika, chyba że było zastrzeżone, iż świadczenie ma nastąpić do rąk własnych wierzyciela, albo chyba że dłużnik działał w złej wierze.

Jeżeli istnieje dokument stwierdzający zobowiązanie, dłużnik spełniając świadczenie może żądać zwrotu dokumentu (art. 465 kc).

SKUTKI NIETYKONANIA LUB NIENALEŻYTEGO WYKONANIA ZOBOWIĄZANIA

Jeżeli dłużnik nie czyni zadość powinności spełnienia świadczenia wierzycielowi, wierzyciel może domagać się przymusowego świadczenia, które może być osiągnięte przy użyciu określonych w kpc środków egzekucyjnych. Jeśli uzyskanie tą drogą świadczenia jest niemożliwe albo uzyskanie go nie będzie miało dla wierzyciela z powodu nadmiernego opóźnienia jakiegokolwiek znaczenia, wierzycielność przekształca się w roszczenie o naprawienie szkody wynikłej z nietykowania zobowiązania. Tak samo dzieje się w przypadku roszczenia o naprawienie szkody wynikłej z nienależytego wykonania zobowiązania.

Odpowiedzialność dłużnika określa w takich sytuacjach jako reżim *ex contractu* (art. 471 i n. kc)

Przesłanki kontraktowej odpowiedzialności dłużnika

- 1) wyrządzenie wierzyciel szkody rozumianej jako uszczerbek majątkowy
- 2) szkoda spowodowana przez nietykowanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika
- 3) istnienie adekwatnego związku przyczynowego między nietykowaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania przez dłużnika a zaistniałą szkodą (art. 361 kc).

Wg art. 471 kc nietykowanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania przez dłużnika musi dodatkowo być następstwem okoliczności, za które dłużnik ponosi odpowiedzialność — to jednak nie jest przedmiotem dowodzenia przez wierzyciela; to właśnie dłużnik — aby uwolnić się od zarzutu — musi udowodnić, że dany fakt nie stał się z jego winy (także nieumyślnej czyli niedbalstwa).

Z reguły dłużnik odpowiedzialny jest za niezachowanie należytej staranności (art. 472 kc).

Opóźnienie i zwłoka dłużnika

Opóźnienie ma miejsce, gdy niedotrzymanie terminu spełnienia świadczenia jest następstwem okoliczności, za które dłużnik nie ponosi odpowiedzialności (por. art. 455 kc).

Zwłoka dłużnika to opóźnienie kwalifikowane, za które dłużnik odpowiedzialność ponosi.

Skutki prawne opóźnienia:

- 1) zobowiązanie pieniężne — art. 481 §1 kc (wierzyciel może dodatkowo żądać odsetek, choćby nie poniósł żadnej szkody);
- 2) zobowiązanie niepieniężne — żadne szczególne uprawnienia dla wierzyciela nie powstają, poza możliwością podjęcia kroków w celu przymuszenia dłużnika do spełnienia świadczenia.

Skutki prawne zwłoki:

- 1) wierzyciel może domagać się nadal wykonania zobowiązania, a niezależnie od tego ma roszczenie o naprawienie szkody wynikłej ze zwłoki dłużnika (art. 471 §1 kc);
- 2) w wypadkach określonych w art. 479 i 480 kc zwłoka dłużnika upoważnia wierzyciela do tzw. wykonania zastępczego – czyli do wykonania zobowiązania samemu lub przez osobę trzecią na koszt dłużnika;
- 3) gdy w czasie trwania zwłoki rzecz oznaczona tożsamościowo zostanie utracona lub uszkodzona, dłużnika uwolni od odpowiedzialności jedynie dowód, że utrata czy uszkodzenie nastąpiłyby także wtedy, gdyby świadczenie zostało spełnione we właściwym czasie (art. 478 kc);
- 4) wyjątkowo, jeżeli wskutek zwłoki świadczenie utraciło dla wierzyciela całkowicie lub w przeważającym stopniu znaczenia, wierzyciel może w ogóle świadczenia nie przyjąć i żądać naprawienia szkody wynikłej z nietykowania zobowiązania (art. 477 §2 kc).

Kara umowna (odszkodowanie umowne)

Strony w umowie zastrzegają, że jedna zapłaci drugiej określoną kwotę pieniężną w razie nietykowania zobowiązania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego (art. 483 §1 kc).

Dłużnik nie może (bez zgody wierzyciela) zwolnić się z zobowiązania przez zapłatę tej kary, funkcją jej bowiem jest zastąpienie odszkodowania, chyba że strony umówiły się inaczej.

Mechanizm ułatwia wierzycielowi realizację jego uprawnienia — nie musi on bowiem wykazywać ani tego, że szkoda została wyrządzona, ani też jej wysokości. Co do zasady wierzyciel nie może dochodzić odszkodowania w tej części, która wykracza ponad wysokość zastrzeżonej kary (art. 484 §1 zd. 2 kc).

Obniżenie wysokości raz zastrzeżonej kary umownej jest niedopuszczalne poza dwoma przypadkami:

- zobowiązanie zostało w znacznej części spełnione,
- kara jest rażąco wygórowana.

WYGAŚNIĘCIE ZOBOWIĄZAŃ

Główną przyczyną wygaśnięcia zobowiązania jest spełnienie świadczenie przez dłużnika zgodnie z treścią zobowiązania i w sposób odpowiadający przesłankom wynikającym z art. 354 § 1 kc. Jeżeli zobowiązanie nie zostanie w ten sposób wykonane, obowiązek świadczenia może zmienić się w obowiązek naprawienia szkody — dopiero w razie spełnienia świadczenia odszkodowawczego zobowiązanie również wygasa. Poza ww. sposobami prawo cywilne zna jeszcze inne, które dają się zaklasyfikować do dwu grup.

I. Wygaśnięcie zobowiązania związane z zaspokojeniem wierzyciela

1. Świadczenie w miejsce wypełnienia/wykonania (tzw. datio in solutum) — dłużnik w celu uwolnienia się od zobowiązania spełnia za zgodą wierzyciela inne od pierwotnie ustalonego świadczenie, a wierzyciel je przyjmuje (art. 453 kc).

Np. dłużnik będący stolarzem z powodu braku drewna dębowego, którego życzył sobie wierzyciel, proponuje wykonanie ram do obrazu z buku albo sosny, a wierzyciel się zgadza.

2. Odnowienie (nowacja) — umowa między wierzycielem a dłużnikiem, polegająca na umorzeniu dotychczasowego zobowiązania i ustanowieniu nowego stosunku obligacyjnego, różniącego się od poprzedniego albo świadczeniem, albo podstawą prawną świadczenia (art. 506-507 kc).

Np. zamiast oddania pieniędzy, dłużnik proponuje dostarczyć ziemniaki.

3. Potrącenie (kompensacja) — podmioty będące wobec siebie zarazem wierzycielami i dłużnikami nie spełniają względem siebie świadczeń, ale umarzają wierzytelności do wysokości niższej z nich (art. 498-505 kc). Skutkiem potrącenia jest umorzenie następujące z mocą wsteczną (art. 499 kc). Nie wszystkie jednak wierzytelności mogą być umorzone drogą potrącenia (art. 505 kc).

Np. osoba AB jest winna osobie XY 500, a osoba XY jest winna osobie AB jest winna 300. Potrącenie prowadzi do sytuacji, w której ostatecznie tylko osoba AB jest winna osobie XY 200.

4. Złożenie przedmiotu do depozytu sądowego.

— może zająć tylko wtedy, gdy pozwalają na to przepisy ustawy np. art. 486 § 1 kc, art. 467 kc.

Kwestię trybu składania do depozytu sądowego regulują przepisy art. 692-694 kpc oraz Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dn. 24 IX 1965 r. o zasadach i trybie postępowania w sprawach o złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu sądowego.

Złożenie przedmiotu świadczenia do depozytu może doprowadzić do zwolnienia się dłużnika z zobowiązania.

II. Wygaśnięcie zobowiązania bez zaspokojenia wierzyciela.

1. Zwolnienie z długu — umowa wierzyciela z dłużnikiem (art. 508 kc).

Czynność pr. rozporządzająca przysparzająca. Wskutek umowy zobowiązanie wygasa z chwilą jej zawarcia i ze skutkiem ex nunc (na przyszłość). Zgodnie z zasadą, że dobrodziejstwo wymaga zgody, dłużnik musi wyrazić zgodę na podarowanie długu – dlatego jest to umowa.

2. Rozwiązanie stosunku prawnego — polega na tym, że strony w drodze postanowienia umownego znoszą zawartą wcześniej umowę dotyczącą jakiegoś świadczenia; strony powinny zarazem zwrócić sobie to, co już świadczyły, chyba że umówią się inaczej albo z istoty stosunku prawnego co innego wynika. Nie jest to wypowiedzenia umowy – rozwiązanie umowy należy od niego bardzo wyraźnie odróżnić.

3. Wygaśnięcie zobowiązania bez spełnienia świadczenia na mocy orzeczenia sądowego w myśl klauzuli rebus sic stantibus (art. 357¹ kc).

4. Odstąpienie od umowy (art. 395 kc) – zastrzega się w umowie, że jednej lub obu stronom przysługiwać będzie w ciągu oznaczonego terminu prawo odstąpienia od umowy. Prawo to wykonuje się przez oświadczenie złożone drugiej stronie. W razie wykonania prawa odstąpienia umowa uważana jest za nie zawartą. To, co strony już świadczyły, z reguły ulega zwrotowi w stanie niezmienionym. Za świadczone usługi oraz za korzystanie z rzeczy należy się drugiej stronie odpowiednie wynagrodzenie. Według art. 396 kc jeżeli w umowie ustalono, że jednej lub obu stronom wolno od umowy odstąpić za zapłatą oznaczonej sumy (odstępne), oświadczenie o odstąpieniu jest skuteczne tylko wtedy, gdy zostało złożone jednocześnie z zapłatą pewnej kwoty pieniężnej, zwanej właśnie odstępny

5. Śmierć wierzyciela lub dłużnika, jeśli zobowiązanie ma charakter ściśle osobisty (np. śmierć malarza, który miał namalować portret).

6. Połączenie w jednej osobie wierzyciela i dłużnika, np. przez dziedziczenie czy fuzję osób prawnych.

7. Fakt wskazany w treści czynności prawnej, np. warunek rozwiązujący, termin końcowy itp.